

ตอนที่ 1

ลัทธิเศรษฐกิจ

ในภาคแรกของการศึกษามัธยมศึกษาสตรกลุ่มประเทศสังคมนิยมนั้น เป็นการศึกษาถึงลัทธิเศรษฐกิจ วิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจนี้ขึ้นอยู่กับประเทศต่างๆ ในปัจจุบัน การเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศสังคมนิยมในรูปแบบที่แตกต่างกัน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระยะที่มีการพัฒนาจากระบบทุนนิยมไปสู่ระบบสังคมนิยม โดยรัฐบาลของแต่ละประเทศมีนโยบายการวางแผนระบบเศรษฐกิจเป็นระยะๆ การดำเนินการในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมทั้งอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม และในขั้นสุดท้ายคือการประเมินผล ซึ่งจะเป็นแนวทางให้รัฐบาลมีการแก้ไข ปรับปรุงและวางแผนระบบเศรษฐกิจในระยะต่อไป โดยยึดหลักการสำคัญและปัจจัยส่งเสริมภายในประเทศเป็นข้อกำหนด จนกระทั่งบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของชาติและอุดมการณ์

ในตอนต้นที่ 1 นี้ประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญ 3 บท ในบทที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน บทที่ 2 กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชน ซึ่งแบ่งประเทศออกเป็นระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชนเสรีหรือทุนนิยม และระบบธุรกิจเอกชนแบบบังคับ ในบทที่ 3 กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากองค์การส่วนกลาง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ในบทเรียนบทนี้ได้แบ่งระบบสังคมนิยมออกเป็น 4 ประเภท โดยการศึกษาจากประเทศต่างๆ ที่นำมาประกอบโดยการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบและปัจจัยอันเป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจประเภทนั้นๆ รวมทั้งการจัดการทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศนั้นด้วย

บทที่ 1

ระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน

1. วัตถุประสงค์

หลังจากจบบทเรียนนี้แล้ว ผู้เรียนสามารถปฏิบัติดังนี้

- 1.1 อธิบายความหมายของคำว่า “ลัทธิเศรษฐกิจ” ได้
- 1.2 ป่งชี้ปัจจัยในการสร้างสถาบันเศรษฐกิจได้
- 1.3 ระบุประเภทระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันได้
- 1.4 อธิบายวิธีการศึกษาระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบได้
- 1.5 อธิบายถึงมาตรฐานของระบบเศรษฐกิจได้
- 1.6 อธิบายความหมายของศัพท์ในระบบเศรษฐกิจได้อย่างน้อย 10 คำ

2. เนื้อหาสำคัญ

2.1 ลัทธิเศรษฐกิจ

ลัทธิเศรษฐกิจ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงแนวความคิดทางเศรษฐกิจซึ่งนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันได้วางแนวทางในเรื่องต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ และนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญ ๆ ในยุคต่อมาได้นำแนวความคิดมาเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ เพราะปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้ นับวันก็มีความสำคัญที่จะต้องแก้ไขและปรับปรุงในส่วนที่บกพร่อง เพราะการผลิตสินค้า การแลกเปลี่ยนสินค้า และการค้าได้เจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่มีการหลุดอุตสาหกรรม และการอุตสาหกรรมได้พัฒนาขึ้นในประเทศยุโรปตะวันตก เมื่อมนุษย์เกิดความต้องการสิ่งของต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และวิทยาการสาขาต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พัฒนาขึ้นและได้ขยายปริมาณออกไปตามแหล่งที่มีความเจริญ ย่อมก่อให้เกิดความมั่งคั่งให้แก่ประเทศเหล่านั้น แต่ในประเทศอีกส่วนหนึ่งของโลกยังอยู่ในภาวะของการขาดแคลนอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค และปัจจัยในการผลิตยังมีอยู่อย่างจำกัด เพราะขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมการผลิต รวมทั้งปัจจัยทางทรัพยากรประชากรด้วย

การอธิบายถึงการแสวงหาความมั่งคั่งให้แก่ประเทศชาตินั้น นักเศรษฐศาสตร์ในยุคต่าง ๆ จึงได้วางแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการเศรษฐกิจไว้หลายรูปแบบ (School of economic thought) โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มแนวความคิดต่าง ๆ เช่น กลุ่มพาณิชย์นิยม (Mercantilism) กลุ่ม Physiocrats และกลุ่มถือประโยชน์ที่เพิ่มเข้ามา (marginal utility school) กลุ่ม Classical school กลุ่ม Cambridge school กลุ่มเคนส์ (Keynesian economics) และกลุ่มประวัติศาสตร์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการศึกษามุมศาสตร์กลุ่มประเทศสังคมนิยมนี้ ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับลัทธิเศรษฐกิจหรือระบบเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ นั้น จะเป็นการศึกษาเพียงนำเอาแนวคิดทางเศรษฐกิจของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งกล่าวแล้วข้างต้นมาโดยสรุป และนำแนวคิดที่เป็นหลักการและแก่นแท้ของนักเศรษฐศาสตร์คนสำคัญเพียงบางคน ซึ่งมีความสัมพันธ์และเป็นเหตุเป็นผลในระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมเท่านั้นมาเกี่ยวข้อง เพราะเราสามารถจะทราบความคิดในเบื้องต้นของนักเศรษฐศาสตร์เหล่านั้น รวมทั้งการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ในสมัยก่อนนี้ ทำให้เข้าใจสมัยโบราณ มีกฎและทฤษฎีบางอย่างในสมัยนั้นได้ใช้ได้ดีในขณะนั้น แต่บางอย่างก็ล้าสมัย เช่นเดียวกับสิ่งของทั้งหลาย หรือบางทฤษฎีนำไปทดลองแล้วไม่ได้ผล เช่น ระบบนารวมในประเทศยูโกสลาเวีย เป็นต้น

2.2 ระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน

เป็นที่ประจักษ์แก่เราว่าในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ตั้งแต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา แบบแผนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจปรากฏอยู่ในรูปต่าง ๆ สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงขององค์การต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจย่อมขึ้นกับปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปแล้ว ระบบเศรษฐกิจไม่อาจตั้งอยู่ได้โดยปราศจากการเมือง รัฐบาล และสถาบันต่าง ๆ และไม่มีประเทศใดในโลกที่ละเลยปัญหาเศรษฐกิจได้ ฉะนั้น กิจกรรมของรัฐก็ดี หน่วยงานของรัฐบาลก็ดี และกิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ดี จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวพันอย่างใกล้ชิด หน้าที่ของรัฐบาลที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การสร้างกฎเกณฑ์ที่จะควบคุมและกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และระบบเศรษฐกิจทั่วไป เป็นระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม (Social Economy) กล่าวคือ มีหน่วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากหน่วย มีขนาดและระดับแตกต่างกัน รวมอยู่ในสังคมนิยมเศรษฐกิจ มิใช่เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีบุคคลคนเดียว ในสังคมนิยมเศรษฐกิจจะมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของหน่วยการผลิต และแต่ละหน่วยการผลิตก็จะต้องประสานงานกัน การกำหนดการประสานงานของหน่วยกิจกรรมเศรษฐกิจก็เพื่อแก้ปัญหาจากฐานการแจกจ่ายทรัพยากรในการผลิต กล่าวโดยสรุปอีกประการหนึ่งก็คือ ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมเป็นการศึกษาโครงสร้างของวิธีการที่ใช้อยู่จริง และที่ควรจะใช้ในการจัดระเบียบ การ

อนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสังคม โดยถือสวัสดิการชุมชนและมาตรฐานการครองชีพของบุคคลและครอบครัวธรรมดาเป็นเกณฑ์ หรือการจัดระเบียบและการใช้ทรัพยากรทางสังคมทั้งที่เป็นวัตถุและพลังงาน ในถิ่นที่อยู่อาศัยทางเศรษฐกิจ ปริมาณพลชาติ หรือแบบวัฒนธรรมอันใดอันหนึ่งให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และในการกำหนดการประสานงานสังคม เศรษฐกิจจำเป็นจะต้องใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “สถาบัน” (Institution) ซึ่งหมายความถึงบรรทัดฐาน กฎแห่งการปฏิบัติ ความประพฤติ และวิธีการที่ตั้งขึ้นแล้ว สถาบันจะกำหนดพฤติกรรมของหน่วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจและกฎเกณฑ์การประสานงานกันตามที่สังคมเศรษฐกิจปรารถนา ตัวอย่างของสถาบันเหล่านี้ คือ กรรมสิทธิ์ ครอบครัว หน่วยธุรกิจ เงินตรา ธนาคาร การจัดการจำหน่าย การผลิต การวางแผน ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม สังคมนิยม หรือคอมมิวนิสต์ก็ตาม ได้มีการแบ่งระบบเศรษฐกิจออกเป็น 2 ประเภท คือ ระบบที่มุ่งให้ประโยชน์แก่ปัจเจกชน (Individualism) กับระบบที่มุ่งให้ประโยชน์แก่ส่วนรวม (Collectivism) ในราวต้นศตวรรษที่ 19 ประเทศต่างๆ ในยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกา ได้ใช้ระบบเศรษฐกิจในรูปแบบที่เรียกว่า “เศรษฐกิจแบบเสรีนิยม” (Economic Liberalism) ซึ่งต้องการให้แต่ละคนได้มีเสรีภาพในการประกอบการเศรษฐกิจ และได้ประโยชน์เฉพาะงาน แต่ในตอนปลายศตวรรษที่ 19 ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยมถูกวิพากษ์วิจารณ์มาก โดยเหตุผลที่ว่า ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชั้นของสังคม การเอาเปรียบระหว่างบุคคลที่ต่างฐานะกัน ในการแข่งขันกันฝ่ายที่มีทุนน้อยย่อมเสียเปรียบ ดังนั้นในศตวรรษที่ 20 จึงมีแนวโน้มที่จะใช้ลัทธิ Collectivism ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและสังคม ในระหว่างศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 นี้

ระบบการเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้ ปัจจัยที่มีบทบาทในการสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจเอกลักษณ์ของระบบเศรษฐกิจและธรรมชาติของกิจกรรมทางเศรษฐกิจย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อม ดังต่อไปนี้

1. **นโยบายของรัฐบาล (Government)** ก่อนที่รัฐบาลจะมีการตัดสินใจใช้หลักการเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือทุนนิยม (Liberalism or Capitalism) หรือระบบที่มุ่งประโยชน์แก่ส่วนรวม (Collectivism) นั้น รัฐบาลจะต้องศึกษาและเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมทางการเมืองของประเทศของตนก่อน เช่น ระบบเศรษฐกิจที่ยอมให้เอกชนดำเนินกิจการไปได้เองนั้น จะเกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตย แต่ระบบเศรษฐกิจรวม (Collectivistic Economy) คือกิจกรรมเศรษฐกิจที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการเองเกือบทุกอย่างนั้น มักจะเกิดขึ้นในรัฐเผด็จการ ระบบเศรษฐกิจทั้ง

สองแบบนี้เปรียบเทียบกันไม่ได้ เพราะเป็นระบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม มีสิ่งสำคัญที่น่าสังเกตและศึกษาในเรื่องนี้ก็คือ อิทธิพลและอำนาจทางการเมืองในประเทศที่มีการปกครองระบบเผด็จการนั้นทำให้ระบบเศรษฐกิจลักษณะผูกขาดโดยรัฐอย่างเต็มที่ แต่ประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น มักจะมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรี แต่มีบางประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร และสวีเดน ซึ่งมีรัฐบาลประชาธิปไตย แต่กลับนิยมใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม คือมอบให้รัฐบาลมีอำนาจและอิทธิพลในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับสถาบัน (Institution) สถาบันในที่นี้ก็คือรูปแบบของความสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยที่ประกอบขึ้นภายในระบบแล้วก่อตัวเป็นรูปร่างหรือพฤติกรรมขึ้นมา เช่น ตลาด (market) ก็เป็นความสัมพันธ์ระหว่าง demand และ supply การแข่งขัน ความพอใจ ก่อตัวเป็นตลาดขึ้นมา และระบบเศรษฐกิจนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ย่อมประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ ก่อตัวขึ้นมารวมกัน และระบบเศรษฐกิจแต่ละระบบต่างก็มีชุดของสถาบันแตกต่างกัน เช่น ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ก็มีสถาบันตลาด สถาบันเอกชน สถาบันผู้บริโภค การแข่งขันก็เกิดขึ้น ในระบบสังคมนิยมก็อาจมีสถาบันของรัฐ สถาบันผู้บริโภค สถาบันของการวางแผน ฯลฯ สถาบันชุดหนึ่ง (The set of institutions) ซึ่งแสดงคุณลักษณะของสังคมเศรษฐกิจโดยรวมเป็นระบบเศรษฐกิจ (Economic system) ของสังคมเศรษฐกิจนั้น และระบบเศรษฐกิจแต่ละระบบต่างมีชุดของสถาบันแตกต่างกันไป ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดในบทต่อไป ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า “สถาบัน” จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจข้อหนึ่งด้วย ถ้าพฤติกรรมของสถาบันเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงออกไป จะเป็นต้นเหตุของความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจอีกด้วย เช่น ถ้าสมาชิกของสังคมเกิดความคิดว่าเราควรหันมาสนับสนุนการแข่งขันและสนองโอกาสของบุคคลตามอำนาจซื้อของเขา ดังนั้นรูปแบบของพฤติกรรมของสถาบันก็ต้องสอดคล้องกันด้วย กล่าวคือ ต้องเกิดสถาบันการแข่งขัน สถาบันแสวงหาอำนาจซื้อ สถาบันการวางแผน ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากสถาบันเหล่านี้ย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของระบบเศรษฐกิจในบั้นปลาย

3. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการวิเคราะห์ถึงการใช้ลัทธิทางเศรษฐกิจ เป็นการจำเป็นอย่างยั้งที่จะต้องศึกษาปัจจัยที่ควบคุมหรือกำหนดการดำเนินงานของระบบเศรษฐกิจ เช่น ลักษณะของพื้นดิน แหล่งน้ำ แร่ธาตุ พลังงาน และป่าไม้ เป็นต้น รวมทั้งโครงสร้างทางการเมืองที่คอยบังคับลักษณะการปฏิบัติ ของระบบเศรษฐกิจแบบปัจเจกชนนิยมและเสรีนิยมนั้นอาจดำเนินไปได้ แต่ก็ไม่แน่ว่าจะเป็นไปได้อย่างดีในทุกสังคมที่มีสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใดก็ตามปัญหา

ที่มีอยู่ร่วมกันก็คือ การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้กับวิธีการต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างมากมาย เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ผลสูงสุด” เช่น ในประเทศแคนาดาและออสเตรเลีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ไพศาล มีทรัพยากรมากแต่ประชากรเบาบาง ปัจจัยและองค์ประกอบการเศรษฐกิจย่อมจะมีหรือเป็นเหมือนอย่างประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนหรืออินเดีย ซึ่งมีประชากรมากหาได้ไม่ ยิ่งกว่านี้ระบบเศรษฐกิจบางอย่างอาจไม่สอดคล้องกับสภาพทางการเมือง และสังคมที่สมาชิกในสังคมนั้นปรารถนา ดังเช่น ทากระบบเศรษฐกิจแบบ Collectivism ไม่สอดคล้องกับระบบการเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยของสังคมใด สังคมนั้นก็จำต้องละเว้นไม่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบ Collectivism ทั้ง ๆ ที่ระบบเศรษฐกิจแบบนี้ อาจให้ผลดีเพียงไรก็ตาม

4. ระดับความเจริญทางวิทยาการ และการพัฒนาทางเทคโนโลยี หรือประยุกต์วิทยา (Technology) ในการเลือกใช้ระบบเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับสังคมใด นอกจากจะคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติแล้ว จะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ ด้วย วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีจึงเป็นส่วนหนึ่งของการวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ ผลของการวิวัฒนาการของเทคนิคต่าง ๆ เช่นการค้นพบขบวนการผลิตแบบใหม่ การค้นพบวิธีการผลิตในการผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ จะเป็นต้นเหตุให้เกิดกิจกรรมทางการผลิตมากขึ้น และเกิดความสัมพันธ์ขององค์การเกิดขึ้นเป็นลูกโซ่ เช่นในการค้นพบเครื่องจักรไอน้ำ ทำให้เกิดการรวมตัวการผลิตเป็นจำนวนมาก (mass production) เกิดการรวมตัวเป็นองค์การผลิตสินค้าขึ้นมา เป็นต้น

ในสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความยากจน ถ้าสมาชิกของสังคมนั้นพอใจที่จะดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ ก็ย่อมขาดความกระตือรือร้น ไม่มีความคิดริเริ่มที่จะปรับปรุงวิถีชีวิตให้เจริญก้าวหน้า แต่ถ้าสังคมนั้นต้องการจะเป็นสังคมอุตสาหกรรม และต้องการความเจริญ มีผลผลิตมากประเภทที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตสมาชิกของสังคมนั้น ๆ ก็จะร่วมมือกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ในสังคมที่มีทรัพยากรมาก ก็ต้องดำเนินการค้นคว้าวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหากเกี่ยวกับการขยายการผลิต ดังเช่น การปรับปรุงประเทศญี่ปุ่นในสมัยราชวงศ์เมจิ ในปี พ.ศ. 2411 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ตัดสินใจจะขยายอุตสาหกรรมในอัตราอันรวดเร็ว นโยบายนี้เป็นเป้าหมายอันสำคัญยิ่งของชาติ ทั้ง ๆ ที่ปรากฏว่าญี่ปุ่นขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและเงินทุนของเอกชน เพราะญี่ปุ่นนั้นดั้งเดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นจึงต้องดำเนินการโดยใช้ทุนของรัฐบาล และรัฐบาลได้เริ่มปฏิรูปการศึกษาแบบตะวันตก ส่งนักศึกษาของตนไปยังประเทศต่าง ๆ เพื่อจะนำวิชาการด้านต่าง ๆ จากประเทศเหล่านั้นมารวมมือพัฒนา รวมทั้งมีการค้นคว้าวิทยาการสมัยใหม่อีกด้วย ผลปรากฏว่าญี่ปุ่นมีความก้าวหน้าในทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว และนับว่าประเทศญี่ปุ่นรุดหน้าเป็นอันดับหนึ่งของเอเชีย รวมทั้งการเศรษฐกิจ

และการศึกษา ต่อมาในระยะหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น รัฐบาลก็ขายหุ้นให้แก่เอกชน แต่รัฐบาลก็ยังควบคุมการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพื่อควบคุมให้การผลิตดำเนินไป โดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง การดำเนินงานของเอกชนเป็นไปโดยเสรี เพราะรัฐบาลถือว่าประชากรของเขามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ ซึ่งการดำเนินการของรัฐบาลญี่ปุ่นผิดแผกไปจากรัฐบาลของสาธารณรัฐประชาชนจีน เพราะรัฐบาลจีนนั้นไม่พยายามขยายกิจกรรมทางอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก็ได้ใช้ระบบเศรษฐกิจเช่นเดียวกับญี่ปุ่น แต่รัฐบาลจีนไม่มีความตั้งใจจะเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในกิจการอุตสาหกรรมให้แก่เอกชนในภายหลัง ในทศวรรษที่ 1980 รัฐบาลจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจของชาติทั้งในกิจกรรมด้านอุตสาหกรรมและการเกษตรกรรม

5. ประชากรที่มีคุณภาพ (Population Resource) คุณสมบัติของประชากรทั้งด้านกายภาพและสังคมจะเข้ามามีส่วนในการวิเคราะห์ด้วย กล่าวคือประเทศใดก็ตามที่มีประชากรที่มีคุณภาพนับว่าเป็นโชคมหาศาล เพราะประชากรที่มีการศึกษาสูง รู้วิธีการใช้เทคโนโลยี ย่อมให้ผลผลิตโดยส่วนรวมดีกว่าประชากรที่มีการศึกษาต่ำ ประชากรผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการและเป็นผู้มีสุขภาพอนามัย นอกจากจะเป็นผู้ค้นคว้าหาทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยทำการผลิตสินค้าประเภทต่าง ๆ การก่อสร้างถนนหนทาง เพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง ลำเลียงวัตถุดิบหรือสินค้าต่าง ๆ จากแหล่งผลิตไปสู่ตลาด ประชากรที่มีคุณภาพย่อมมีส่วนช่วยขยายตลาดของประเทศตนได้ นอกจากนี้ในการพัฒนาประเทศต้องการผู้มีความชำนาญในสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เพราะจะเป็นผู้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกหลักการ และเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากที่สุด และการให้การศึกษากลับผลเมืองอย่างทั่วถึง ย่อมทำให้พลเมืองเหล่านั้นเข้าใจวิธีการดำรงชีวิตและเข้าใจถึงระบบเศรษฐกิจภายในสังคมของตน ย่อมเป็นผลให้แต่ละคนสามารถเลือกระบบเศรษฐกิจได้ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อประเทศ

6. สภาพสังคมของประเทศนั้น ๆ รวมทั้งจารีตประเพณีในประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศเอกราชที่มีกำเนิดใหม่ ๆ ย่อมประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพสังคมภายในประเทศ อาทิเช่น ความเชื่อถือแบบเก่า คีลธรรมจรรยา และสภาพแวดล้อมของประเทศนั้น ๆ มีลักษณะเป็นสังคมปิด ขาดการยอมรับ ขาดการศึกษาอบรม ในประเทศเหล่านี้มีปัญหาคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ แต่ละประเทศต่างมีนโยบายที่จะขยายการอุตสาหกรรมให้มากที่สุด และโดยเหตุที่ประเทศเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นประเทศเกษตรกรรม รวมทั้งประเทศที่มีลักษณะสังคมปิด สิ่งเหล่านี้ย่อมอยู่เบื้องหลังความนึกคิดของบุคคลในองค์การทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้ถ้าเกิดการเปลี่ยน

แปลงไปก็จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการจัดองค์การในระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ ด้วย ฉะนั้น เมื่อรัฐบาลมีนโยบายเปลี่ยนลักษณะสังคมเป็นสังคมอุตสาหกรรมหนักภายในประเทศ จึงจำเป็นต้องใช้ทุนรอนอย่างมากมาย จึงเป็นภาระหนักแก่รัฐบาลของประเทศนั้น ด้วยเหตุนี้ นโยบายเศรษฐกิจของประเทศนั้นจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับนโยบายทางการเมือง กล่าวคือ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปตามเป้าหมาย จำเป็นต้องใช้การลงทุนจากต่างประเทศ หรือมิฉะนั้นรัฐบาลก็จะต้องลงทุนเอง อีกประการหนึ่ง เนื่องจากจารีตประเพณีบางประการ ก็ขัดต่อหลักการของสังคมนิยมใหม่ เช่น สังคมนิยมใหม่ ครอบครัวยุคใหม่เนื่องจากปริมาณอาหารมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของพลโลก และบางศาสนาที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการควบคุมกำเนิด หรือชนบประเพณีบางแห่ง ซึ่งแต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรมต้องการครอบครัวยุคใหม่เพื่อใช้แรงงาน แต่ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรถูกบริโภคหมดไปเรื่อย ๆ โอกาสการบริโภคที่มีทางเลือกมาก ก็จะถูกจำกัดลง เกิดการประหยัดขึ้น และพฤติกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ ก็อาจตามเข้ามา ตัวอย่างเช่น น้ำมัน เมื่อใช้หมดเปลืองไปรัฐบาลก็ต้องเข้าทำการควบคุมและจัดรูปแบบของการบริโภคใหม่ เช่นเดียวกันในประเทศอินเดียและจีน ประชากรสองประเทศมีจำนวนถึง 1,700 ล้านคน รัฐบาลแต่ละประเทศจำเป็นต้องเข้าทำการควบคุมและจัดรูปแบบของการผลิตและการบริโภคใหม่ การกระทำเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบขององค์กรทางเศรษฐกิจแล้ว และมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจขึ้น ดังที่ปรากฏว่าประธานเหมาเจ๋อตงได้ริเริ่มเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของจีนเพื่อแก้ไขปัญหาการผลิตและการบริโภคของประชากร ส่วนอินเดียนั้นระบบเศรษฐกิจมิได้เปลี่ยนแปลง ประชากรของอินเดียจึงยังคงอยู่ในสภาพที่ยากจนมาก ขาดแคลนอาหาร และเครื่องอุปโภคหัตถ์

2.3 ปัญหาทางเศรษฐกิจที่แต่ละสังคมจะต้องประสบ

ปัญหาเศรษฐกิจขั้นมูลฐานของระบบเศรษฐกิจทั่วไปคือ จะต้องผลิตสินค้าและบริการชนิดใดขึ้นมา ซึ่งจะเหมาะสมแก่ความต้องการที่สุด จะใช้วิธีการผลิตอย่างไรจึงจะใช้ต้นทุนต่ำและเปลืองทรัพยากรน้อยที่สุด และสินค้าบริการเหล่านั้นผลิตเพื่อใคร มีการแจกจ่ายไปยังบุคคลที่ต้องการได้อย่างไร เมื่อผลิตขึ้นมาแล้ว รายได้ไปตกอยู่กับใครบ้าง มีการวิภาครายได้ที่เป็นธรรมหรือไม่ ดังนี้ เป็นต้น

ระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกันย่อมแก้ปัญหาเหล่านี้ไม่เหมือนกัน ในระบบประชาธิปไตยหรือระบบทุนนิยมนั้น ระบบราคาจะเป็นเครื่องชี้บ่งว่าสินค้าชนิดใดควรผลิตหรือไม่ควรผลิต และในการผลิตขึ้นมา นั้น ระบบราคาก็บังคับให้ทุกคนพยายามใช้วิธีการที่เหมาะสมที่สุด หากใครทำการผลิตขึ้นมาโดยวิธีการที่ไม่เหมาะสมจะต้องลงทุนมากกว่าราคาตลาดในท้องตลาด

แล้ว ผู้ผลิตคนนั้นก็ทำการผลิตต่อไปไม่ได้ แต่ในระบบสังคมนิยมแบบบังคับใช้วิธีสำรวจว่าอุปสงค์ของสินค้าชนิดใดมีมากเท่าใด และอุปสงค์รวมทั้งสิ้นมีเท่าใด แล้วดำเนินการผลิตให้อุปทานของสินค้าและบริการแต่ละชนิดมีผลดีเป็นอุปสงค์ต่อไป ในการผลิตนั้น รัฐเป็นผู้วินิจฉัยเองว่าควรใช้วิธีการเช่นใด ใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ และทรัพยากรอย่างไร จึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด เอกชนมีหน้าที่ทำตามคำสั่งของรัฐเท่านั้น

มลภาวะในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจขั้นมูลฐานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่ว่าจะใช้ระบบเศรษฐกิจใด เพราะความจริงปรากฏว่า ทรัพยากรในปัจจุบันนี้มีจำกัด ถ้านำมาใช้โดยไม่มีระบบและระเบียบแบบแผน ย่อมจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ อีกประการหนึ่งความรู้ทางเทคนิคการผลิตในสมัยหนึ่ง ๆ ย่อมมีขีดจำกัด ฉะนั้นเมื่อทรัพยากรในการผลิตและความรู้ทางเทคนิคการผลิตมีจำกัดเช่นนี้ ระบบเศรษฐกิจจึงจำต้องเลือกให้ถูกต้อง เพื่อให้การผลิตสินค้าและบริการเป็นไปโดยดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้ไม่เบี่ยงทรัพยากรไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์นั่นเอง ฉะนั้นการเลือกใช้ทรัพยากรไปในการผลิตที่ได้ประโยชน์สูงสุดจึงต้องคำนึงถึงทั้งสองระยะ คือระยะสั้นก็ต้องให้เหมาะสมที่สุด และระยะยาวก็ต้องให้เหมาะสมที่สุดเช่นเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่อง “ที่ดิน” นั้น ไม่ว่าระยะสั้นหรือยาวย่อมมีความจำกัดขนาดทั้งนั้น ทั้งนี้ที่ดินจะต้องมีความสัมพันธ์กับจำนวนพลเมืองอีกด้วย ถ้าจำนวนพลเมืองยังมีน้อย แต่ละคนก็อาจจะมียี่สิบไร่สำหรับการผลิตได้มาก และในระยะยาวจะซื้อหาที่ดินมาเพิ่มเติมก็ย่อมทำได้ แต่เมื่อจำนวนพลเมืองเพิ่มขึ้นทุกที ๆ แล้ว อัตราส่วนของที่ดินต่อแรงงานแต่ละหน่วยจะลดลงเรื่อย ๆ และในที่สุด แม้ว่าอุปสงค์ของอาหารและสินค้าทางเกษตรจะเพิ่มขึ้นมากมายเพียงใดก็ตาม แต่จำนวนที่ดินที่ใช้เพาะปลูกได้ในโลกนี้ก็มียี่สิบไร่เท่าเดิม ดังนั้นที่ดินจะกลายเป็นปัจจัยคงที่อยู่ตลอดไป และการเพิ่มผลผลิตบนที่ดินนี้ได้ก็มีทางเดียว คือ ต้องใช้ปัจจัยผันแปรเพิ่มขึ้น และเมื่อใช้ปัจจัยผันแปรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แล้ว กฎผลตอบแทนจากการขยายขนาดการผลิต (Principle of Return to scales) ก็จะมีแนวโน้มลดลง สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจขั้นมูลฐานที่ทุกประเทศจำเป็นต้องหาทางแก้ไข ควบคุม องค์กรและสถาบันเศรษฐกิจ

2.4 ประเภทของระบบเศรษฐกิจ

ลัทธิเศรษฐกิจหรือระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันแบ่งออกได้ดังนี้

ระบบเศรษฐกิจในทางทฤษฎี แบ่งออกได้ 3 ระบบ ได้แก่

1. ระบบเศรษฐกิจที่ไม่มีการวางแผน หรือระบบเศรษฐกิจเสรี
2. ระบบเศรษฐกิจที่มีการวางแผนโดยองค์การส่วนกลาง

3. ระบบเศรษฐกิจกึ่งวางแผน

แต่ในทางปฏิบัตินั้น ระบบเศรษฐกิจได้แบ่งย่อยออกเป็น 6 ระบบ ดังนี้

1. ระบบธุรกิจเอกชน (The Private Enterprise Economy) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลัทธิทุนนิยม (Capitalist Economy) ประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐเยอรมัน และประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

2. ระบบธุรกิจเอกชนแบบบังคับ (The Authoritarian Capitalism) ประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้ได้แก่ อิตาลี และเยอรมนี เป็นต้น

3. ระบบสังคมนิยมแบบบังคับ (The Authoritarian Socialist Economy) หรือระบบคอมมิวนิสต์ (Communism) ประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้ เช่น สหภาพโซเวียต จีน และเวียดนาม เป็นต้น

4. ระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย (The Democratic Socialist Economy) หรือระบบสังคมนิยมเฟเบียน (Fabian Socialism) ประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้ได้แก่ ประเทศสหราชอาณาจักร และประเทศในแถบสแกนดิเนเวีย เช่น สวีเดน นอร์เวย์ และเดนมาร์ก เป็นต้น

5. ระบบสังคมนิยมเสรี (The Liberal Socialist Economy) หรือ สังคมนิยมแบบให้ตลาดกำหนดราคา (Market Socialism) ประเทศยูโกสลาเวีย ได้ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้

6. ระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy) เป็นระบบเศรษฐกิจกึ่งวางแผน ประเทศที่ใช้ระบบเศรษฐกิจนี้ เช่น ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

2.5 การศึกษาระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบ (Comparative Economic Analysis)

ในการศึกษาระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบว่าระบบใดดีกว่าระบบใดนั้น เป็นเรื่องแล้วแต่ความรู้สึกนึกคิดและอุดมการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีมาตรฐานแตกต่างกัน การศึกษาระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบนั้น เพิ่งได้มีการสนใจกันเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง ก่อน พ.ศ. 2460 มีระบบเศรษฐกิจเพียงระบบเดียว คือระบบธุรกิจเอกชนหรือระบบนายทุน (Capitalists) ปัจจุบันมีการพัฒนาการทางเศรษฐกิจมากขึ้น วิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจได้ก้าวออกไป และระบบเศรษฐกิจที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด คือระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียต ซึ่งมีการวางแผนโดยส่วนกลาง (Central Planning) ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมแบบบังคับ ส่วนสหราชอาณาจักร สวีเดน และยูโกสลาเวีย ได้พยายามทดลองระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมเสรี ดังนั้นในการวิเคราะห์หรือเปรียบเทียบจะต้องพิจารณาระบบเศรษฐกิจในความเด่นชัดสองระบบ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของหน่วยผลิตในระบบเศรษฐกิจ กับการพัฒนาเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการวางแผนโดยส่วนกลาง

ระบบเศรษฐกิจทุกระบบจะต้องประสบปัญหาจากฐาน คือการแจกจ่ายทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อจุดหมายปลายทางที่มีไม่จำกัด และให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์สูงสุด ระบบเศรษฐกิจ แม้แต่จะประกอบด้วยบุคคลเพียงคนเดียวจะต้องประสบปัญหานี้บุคคลนั้นจะต้องแจกจ่ายทรัพยากรของเขามีจำกัดเพื่อสนองความต้องการอันไม่จำกัดของลูกค้าของเขา อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจอันประกอบไปด้วยบุคคลเพียงบุคคลเดียวนี้ ไม่ต้องประสบปัญหาขบวนการประสานงานของหน่วยผลิต และไม่ต้องมีกลไกประสานงาน ส่วนระบบเศรษฐกิจทั่วไปเป็นระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมนี้ จึงต้องมีการแบ่งงานกันทำตามความถนัด

ปัจจัยอีกข้อหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างของระบบเศรษฐกิจออกไปอีกก็คือ ความเข้มข้นของการไม่วางแผน กับความเข้มข้นของระบบการวางแผนโดยส่วนกลาง ระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบนั้นสมมุติว่ามีมาตรฐานบางประการ (criteria) เป็นที่ยอมรับกันในสังคมส่วนใหญ่แล้ว และศึกษาว่าถ้ามีการยอมรับมาตรฐานบางประการเหล่านั้นแล้ว ระบบเศรษฐกิจจะต้องมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับพฤติกรรมอย่างไรจึงจะบรรลุถึงมาตรฐานที่วางไว้ กฎเกณฑ์ข้อบังคับพฤติกรรมเหล่านี้จะดำเนินไปตามครรลอง และบรรลุจุดหมายปลายทางที่ระบบเศรษฐกิจต้องการจะไปถึงหรือไม่ หรือในการดำเนินการจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับตัวแปรต่างๆ มากขึ้น เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทาง ซึ่งจะเห็นว่า การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับตัวแปรต่างๆ เหล่านี้มากขึ้น ย่อมเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของระบบธุรกิจเอกชน (Private Economy) นั้นเอง

2.5.1 วิธีการเปรียบเทียบ (Method of Comparison)

วิธีการศึกษาระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบนั้น เราอาจพิจารณาได้หลายวิธี คือ

(1) กำหนดระบบเศรษฐกิจออกเป็นรูปแบบทางทฤษฎี (Model) ให้ข้อกำหนดในระบบเศรษฐกิจนั้นเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน กำหนดจุดหมายปลายทางกำหนดหลักการ ปัจจัยต่างๆ และการจัดสถาบันสังคมเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในลักษณะนี้อาจแบ่งระบบเศรษฐกิจออกเป็นระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชน ระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชนบังคับ ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมเสรี ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมประชาธิปไตย และระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมบังคับ การศึกษาโดยวิธีนี้ จะเป็นวิธีการในทางทฤษฎีที่อาจไม่ตรงกันกับลักษณะพื้นฐานความเป็นจริงของแต่ละประเทศเลยก็เป็นได้

(2) โดยการศึกษาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ เช่น ตัวอย่างของระบบเศรษฐกิจธุรกิจเอกชน ระบบเศรษฐกิจเยอรมนีภายใต้नाซี และอิตาลีฟาสซิสต์ ในฐานะระบบเศรษฐกิจเอกชนแบบบังคับ ระบบเศรษฐกิจของสหราชอาณาจักรและสวีเดน ในฐานะระบบสังคมนิยมเสรี และระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตและจีนในฐานะระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมบังคับ เป็นต้น

การศึกษาโดยวิธีนี้ เป็นวิธีการที่จะต้องดูจากข้อเท็จจริง แต่เป็นวิธีที่ไม่สามารถมองหาหลักการที่แน่นอนในการเปรียบเทียบได้ ทั้งยังไม่สามารถกำหนดรูปแบบแน่นอนในทางทฤษฎีได้อีกด้วย เพราะประเทศต่างๆ อาจเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ และอาจมีเป้าหมายที่ไม่แน่นอนและต่างกัน ซึ่งยากจะกำหนดแนวทางว่า อย่างไรจะดีกว่ากัน เช่น แม้แต่ในสหภาพโซเวียตรัสเซียเอง ลัทธิคอมมิวนิสต์ในปัจจุบันประกอบด้วยลัทธิสามลัทธิผสมผสานกัน คือ ลัทธิมาร์ก-ชิสสต์ ลัทธิเลนินิสต์ และลัทธิสตาลินิสต์ อันมี คาร์ล มาร์ก เลนิน และสตาลิน เป็นเจ้าลัทธิตามลำดับ ส่วนบุคคลสำคัญอื่นๆ ในค่ายคอมมิวนิสต์ เช่น ครุสชอฟ เบเรสเนฟ โคซิกิน เหมาเจ๋อตง โยจิมีนห์ ตีโต้ และคัสโตร เป็นแต่เพียงผู้นำเอาลัทธิคอมมิวนิสต์ดังกล่าวมาดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาและท้องถิ่นเท่านั้น บุคคลเหล่านี้เป็นแต่ผู้ค้นคิดวิธีการต่างๆ มาใช้ในลัทธิคอมมิวนิสต์และในค่ายคอมมิวนิสต์ โดยทั่วไปก็ไม่เชื่อว่าบุคคลเหล่านี้เป็นเจ้าลัทธิแต่ประการใด

(3) วิธีการเปรียบเทียบโดยการศึกษาถึงปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน แล้วเปรียบเทียบผลดี-ผลเสีย และทางแก้ในทุกๆ ระบบ ตัวอย่างเช่น ปัญหาเรื่องการแบ่งปันทรัพยากร การควบคุมการคลังของรัฐโดยธนาคารแห่งชาติ การยกเลิกกรรมสิทธิ์ในที่ดินของเอกชน เป็นต้น เป็นการศึกษาว่าในระบบเสรีนิยมนั้นมีมาตรการอย่างไร และในปัญหาอย่างเดียวกันในระบบสังคมนิยมมีมาตรการอย่างไรต้องศึกษาปัญหาเกี่ยวเนื่องอะไรบ้าง ในระบบอื่นๆ ก็เช่นกัน การศึกษาโดยวิธีนี้ต้องเกี่ยวพันกับการศึกษาในวิธีที่ 1 กล่าวคือ ต้องกำหนดรูปแบบของระบบในทางทฤษฎีเสียก่อน แล้วจึงนำปัญหาที่ต้องการศึกษามาประสานกับระบบที่จัดตั้งขึ้น ตามวิธีนี้จำเป็นต้องศึกษาในปัจจัยหลักๆ ของแต่ละระบบอย่างถ่องแท้ก่อน เพื่อเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบ ซึ่งถ้าเราไม่รู้ถึงปัจจัยประกอบและหลักเกณฑ์ ของระบบแล้ว เราก็ไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบได้เช่นกัน การศึกษาโดยวิธีนี้อาจนำไปใช้กับวิธีที่ 2 ก็ได้เช่นกัน กล่าวคือ เราได้พิจารณารูปแบบและองค์ประกอบของแต่ละประเทศแล้ว กล่าวคือใช้วิธี Vertical Analysis เราก็จะได้มีหลักและเป้าหมายก่อน หลังจากนั้นเราก็จะพิจารณาปัญหาอันใดอันหนึ่งร่วมกันในทุกๆ ระบบว่า ในแต่ละระบบภายใต้องค์ประกอบอย่างนั้นๆ จะแก้ปัญหาได้อย่างไร โดยวิธีใดแล้วเลือกวิธีที่ไปด้วยกันได้ดี (compatible) มาเป็นหลักในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ใดๆ ก็ตามในการเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจนั้น ผู้เปรียบเทียบต้องพึงระลึกว่าในระบบเศรษฐกิจนั้น ความต้องการหรือการสนองตอบเป้าหมายย่อมแตกต่างกัน และที่สำคัญก็คือการสนองตอบเป้าหมายพร้อมๆ กันย่อมทำไม่ได้ อีกทั้งสภาพขององค์ประกอบในแต่ละระบบก็แตกต่างกันไป

2.6 จุดหมายปลายทางของมาตรฐานในระบบเศรษฐกิจ

ในการเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจดังกล่าวแล้วข้างต้น เป็นเพียงแนวทางที่ชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ หรือ หลักเกณฑ์ต่างๆ นั้น ทำไม่จึงแตกต่างกันหรือขัดกัน แต่ในการศึกษาเปรียบเทียบ

ระบบเศรษฐกิจนี้ ไม่อยู่ในขอบเขตที่จะบอกได้ว่า มาตรฐานของระบบใดดีกว่าระบบใด มาตรฐานประการสำคัญ ๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นที่พึงปรารถนาของระบบเศรษฐกิจทุกระบบ อาจมีจุดหมายปลายทางดังต่อไปนี้

2.6.1 การผลิตได้มาก (Plenty) มาตรฐานแรกที่เป็นที่ยอมรับกันก็คือ ปริมาณสินค้าและบริการที่ระบบเศรษฐกิจนั้นผลิตได้ทั้งหมดและโดยต่อบุคคล โดยปกติใช้ผลิตภัณฑ์สินค้ารวมประชาชาติ (Gross National Product) เป็นเครื่องวัด แต่อาจพิจารณาละเอียดลงไปได้ อีกว่า เป็นผลิตผลทางเกษตรกรรมเท่าใด และอุตสาหกรรมเท่าใด ผลิตผลส่วนรวม (Collective Goods) เท่าใด และส่วนตัว (Private Goods) เท่าใด เป็นสินค้าเพื่อการทหารเท่าใด เพื่อพลเรือนเท่าใด ดังนี้ เป็นต้น หรืออาจวัดโดยผลิตผลอุตสาหกรรมต่อการทำงานหนึ่งชั่วโมงก็ได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม การที่ระบบเศรษฐกิจที่มีผลิตผลสูงกว่าอีกระบบเศรษฐกิจหนึ่ง ย่อมไม่หมายความว่าระบบเศรษฐกิจที่มีผลิตผลสูงกว่าเป็นระบบที่ดีกว่า ผลิตผลต่อบุคคลในระบบเศรษฐกิจหนึ่ง ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ มากด้วย เช่น วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ประชากรและทรัพยากร เป็นต้น

2.6.2 ความเจริญทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ปัจจุบันมาตรฐานที่ได้รับการเน้นมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นความปรารถนาของประเทศที่กำลังพัฒนาที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญทันประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะที่มีการเพิ่มของประชากรในระดับสูง ทำให้ความปรารถนาที่จะพัฒนาเศรษฐกิจยังได้รับการเอาใจใส่ และเป็นจุดมุ่งหมายประการแรก นอกจากนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจยังหมายถึงความเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองและสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนาอีกด้วย

2.6.3 ความมีเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (Economic stability and security) ความมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ หมายถึงสภาพการณ์ที่ไม่มีการผันแปรในปริมาณการผลิตระยะสั้น ที่เรียกว่า “วัฏจักรเศรษฐกิจ” (business cycles) หรือสภาพการเงินเฟ้อหรือเงินฝืด ความไม่มีเสถียรภาพไม่เป็นที่พึงพอใจปรารถนาเนื่องจากทำให้เกิดความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจ เงินเฟ้อ เป็นประโยชน์แก่ผู้กู้เงิน แต่ไม่ยุติธรรมสำหรับผู้ให้กู้และลดความปรารถนาจะออมทรัพย์ เงินฝืดหรือสภาพเศรษฐกิจตกต่ำเป็นสภาพที่ไม่พึงปรารถนามากที่สุด รายได้ประชาชาติลดลง การจ้างงานน้อยลง และมีคนงานว่างงานอันจะก่อให้เกิดปัญหาเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ มากมายตามมา

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจของส่วนต่อบุคคลนั้นย่อมขึ้นกับความมีเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจ แต่ในขณะเดียวกันก็ย่อมขึ้นกับปัญหาความไม่แน่นอนของชีวิตของแต่ละ

บุคคลด้วย เช่น ความป่วยไข้ ทุพพลภาพ และความตาย รัฐสวัสดิการ (Welfare state) พยายามให้หลักประกันรายได้ขั้นต่ำ ไม่ว่าจะเกิดความผันแปรอย่างไร ในระบบเศรษฐกิจ

2.6.4 ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Efficiency) ประสิทธิภาพนั้นอาจจะเป็นประสิทธิภาพทางเทคนิค (Technical Efficiency) ก็ได้ ซึ่งคือการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพที่สุดในกิจการใดกิจการหนึ่ง แต่ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจหมายความว่าต้องมีประสิทธิภาพทางเทคนิคก่อน และนอกเหนือจากนั้นยังเป็นการแจกจ่ายทรัพยากรที่มีอยู่ ในระยะเวลาใดเวลาหนึ่งได้ดีที่สุดด้วย กล่าวคือ ไม่สามารถเพิ่มผลผลิตทั้งหมดได้อีกโดยการแลกเปลี่ยนการแจกจ่ายทรัพยากรในลักษณะใหม่ โดยปกติแล้วประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจเป็นมาตรฐานวัดความสามารถของระบบเศรษฐกิจในระยะสั้น คือเป็นประสิทธิภาพ ณ เวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น

2.6.5 ความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ (Economic Equality) ความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันในรายได้ ทรัพย์สิน อำนาจ และโอกาสนั้น เป็นที่พึงปรารถนาของบุคคลจำนวนมาก โดยเฉพาะพวกที่ต้องปรับปรุง หรือขบวนการปฏิวัติ แต่ในการพิจารณาเน้นความเท่าเทียมทางเศรษฐกิจนี้ จะต้องคำนึงถึงว่า ความไม่เท่าเทียมในทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องจูงใจในการผลิต รายได้ที่เท่าเทียมอาจทำลายประสิทธิภาพในการผลิต

2.6.6 อธิปไตยทางเศรษฐกิจ (Economic Sovereignty) โดยทั่วไปหน่วยการผลิตควรผลิตตามความต้องการของผู้บริโภค คือการเคารพอธิปไตยของผู้บริโภค (consumers' sovereignty) เนื่องจากสินค้าที่ผลิตออกมาขึ้นตอนสุดท้ายก็เพื่อผู้บริโภคนั่นเอง ผู้บริภคย่อมรู้ความต้องการของตนเอง และย่อมรู้ว่าอะไรดีที่สุดในที่สุดสำหรับเขา ถ้าไม่ถืออธิปไตยของผู้บริโภค ก็จะต้องมีองค์การวางแผนส่วนกลางที่จะตัดสินกำหนดการผลิตเช่นผู้เผด็จการ แต่มีผู้แย้งว่าอำนาจอธิปไตยของผู้บริโภค อาจเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะผู้บริโภคบางครั้งถูกอิทธิพลจากการโฆษณาและสมัยนิยมไม่อาจมองเห็นประโยชน์หรือความต้องการอันแท้จริงของการบริโภคในอนาคต ไม่มีการเก็บออมทรัพย์ไว้ ในที่สุดอธิปไตยของผู้บริภคยอมขึ้นกับรายได้ ดังนั้น ผู้บริโภครายได้น้อยก็ย่อมมีอิทธิพลกำหนดการผลิตแต่น้อย อธิปไตยของผู้บริโภคเกี่ยวพันกับการแจกจ่ายรายได้และทรัพย์สิน

ระบบเศรษฐกิจอาจไม่สามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายมาตรฐานที่กล่าวมานี้ทุกประการ เพราะระบบเศรษฐกิจนี้ต่างกันย่อมเน้นมาตรฐานต่างกัน ซึ่งจะได้กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจแต่ละระบบในบทต่อไป.

3. สรุป

การศึกษาาระบบเศรษฐกิจหรือการศึกษาถึงลัทธิเศรษฐกิจนั้น เป็นการศึกษาถึงการประกอบกิจกรรมหรือการทำงานของมนุษย์ เพื่อสนองความต้องการทางวัตถุในเวลาต่าง ๆ กัน

และเป็นการศึกษาถึงการดิ้นรนของมนุษย์เพื่อจะให้ได้อะไรซึ่งความมั่งคั่ง (Wealth) และการใช้ความมั่งคั่งนั้นไปเพื่อบำบัดความต้องการทางเศรษฐกิจ ความต้องการทางเศรษฐกิจพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้มนุษย์ก็ยังมีความต้องการที่นอกเหนือไปจากปัจจัย 4 ก็คือความต้องการเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ สิ่งของฟุ่มเฟือยอื่น ๆ นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีความต้องการจะสะสมความมั่งคั่งเอาไว้เพื่อใช้เป็นปัจจัยหรือทรัพย์สินเพื่อการลงทุน เพื่อหารายได้ เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ฐานะของตนและเพื่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ

การที่จะได้อะไรซึ่งสิ่งบำบัดความต้องการเหล่านี้ ก็ต้องอาศัยการทำงานของมนุษย์ แต่การทำงานของมนุษย์ก็ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อยสามประการคือ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ (Physical environment) สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี (Technological environment) และสภาพแวดล้อมทางสังคม (Social environment) เป็นต้น

ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจนี้สังคมนิยมโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ ก็ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบในการผลิต และบทบาทในการสร้างสถาบันทางเศรษฐกิจ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่นโยบายของรัฐ สถาบันต่าง ๆ ทรัพยากรธรรมชาติ ระดับความเจริญทางวิชาการและเทคโนโลยี รวมทั้งคุณภาพของประชากรด้วย

ในทางปฏิบัตินั้น ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจแบ่งออกได้ 6 ระบบ คือระบบธุรกิจเอกชนหรือระบบทุนนิยม ระบบธุรกิจเอกชนแบบบังคับ ระบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ระบบสังคมนิยมเสรี ระบบสังคมนิยมแบบบังคับ และระบบเศรษฐกิจแบบผสม แต่ไม่ว่าจะเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใด ๆ ก็ตามจะมีจุดหมายปลายทางสำคัญ ๆ นี้สังคมส่วนใหญ่ในระบบเศรษฐกิจแบบนั้น ๆ ยอมรับว่า เป็นที่พึงปรารถนาของระบบเศรษฐกิจทุกระบบ อันได้แก่ การผลิตได้มาก การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความมีเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและอธิปไตยทางเศรษฐกิจ

ในการศึกษาเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจทั้ง 6 ประเภท ดังกล่าวข้างต้นนั้นว่าระบบใดดีกว่าระบบใดนั้น ย่อมวิเคราะห์ได้ยากเพราะอุดมการณ์ สิ่งแวดล้อมและปัจจัยในการผลิตของแต่ละประเทศย่อมมีมาตรฐานแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามวิธีการเปรียบเทียบอาจกระทำได้ 3 วิธี คือ กำหนดระบบเศรษฐกิจออกเป็นรูปแบบทางทฤษฎีประการหนึ่ง และการศึกษาระบบเศรษฐกิจที่ปฏิบัติในประเทศต่าง ๆ เป็นวิธีที่สอง ประการสุดท้ายคือการเปรียบเทียบระบบเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ โดยศึกษาถึงปัญหาใดปัญหาหนึ่งร่วมกัน เป็นต้น

4. คำถามท้ายบท

ตอนที่ 1 ให้นักศึกษาเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว แล้วเขียนวงกลมล้อมรอบคำตอบข้อนั้น

1. ลัทธิเศรษฐกิจมีความหมายอย่างไร?
 - ก. การผลิต การจำหน่ายสินค้า
 - ข. แนวความคิดในกิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ
 - ค. การแสวงหาความมั่งคั่งให้แก่ประชาชาติ
 - ง. มนุษย์เป็นผู้บริโภค และเป็นผู้ผลิตด้วย

2. ปัจจัยที่มีบทบาทในการสร้างสถาบันในระบบเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ คือข้อใด?
 - ก. นโยบายของรัฐบาลในการตัดสินใจใช้ระบบเศรษฐกิจ
 - ข. ปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต
 - ค. การค้นพบขบวนการผลิตแบบใหม่ และทรัพยากรประชากร
 - ง. มีความหมายรวมทั้ง 3 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น

3. กิจกรรมทางเศรษฐกิจในระบบเสรีนิยมและระบบทุนนิยมนั้น จะต้องมีการมีปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญที่สุด คือข้อใด?
 - ก. มีทรัพยากรแร่ธาตุสำคัญ คือถ่านหินและเหล็ก
 - ข. มีการแข่งขันในการผลิต
 - ค. เป็นสังคมประชาธิปไตย
 - ง. มีความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

4. ระบบเศรษฐกิจที่ใช้กันอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ คือข้อใด?
 - ก. ระบบมุ่งให้ประโยชน์แก่เอกชน
 - ข. ระบบมุ่งให้ประโยชน์แก่ส่วนรวม
 - ค. ระบบเศรษฐกิจเสรีและระบบเศรษฐกิจแบบวางแผน
 - ง. มีความหมายรวมทั้ง 3 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น

5. เศรษฐินัยสังคม (Social economy) หมายความว่าอย่างไร?
 - ก. การจัดระเบียบและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางสังคม ทั้งวัตถุและพลังงาน
 - ข. บรรทัดฐานของการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
 - ค. กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกประเภทจะต้องเป็นของสังคม
 - ง. ระดับของระบบเศรษฐกิจที่ใช้ปฏิบัติกันอยู่ในสังคม

ตอนที่ 2 จงอธิบายคำถามต่อไปนี้มาพอเข้าใจ

1. จงเปรียบเทียบข้อดีและข้อเสียของระบบทุนนิยมและระบบสังคมนิยมแบบบังคับมาอย่างละ 5 ข้อ และยกตัวอย่างประกอบให้เห็นจริง
2. ในแต่ละประเทศมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่จะต้องประสบอยู่มากมายหลายประการ ท่านคิดว่ามีปัญหาใดบ้างที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่ใช้ระบบทุนนิยมและระบบสังคมนิยม จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบให้เห็นจริง
3. จงอธิบายความหมายของคำต่อไปนี้
 - ก. อธิปไตยของผู้บริโภค
 - ข. ทรัพยากรธรรมชาติ
 - ค. วัฏจักรเศรษฐกิจ
 - ง. Collectivism
 - จ. ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง